

פרק כל היד

מתניתין:

אך אם הוא באנשים — תקציץ היד המרבה לבדוק, משום שמביאה את הבודק לידי מכשול חמור של הוצאת⁽²⁾ זרע לבטלה.

גמרא:

ודנה הגמרא: מאי שנא נשים שבדיקתן המרובה היא משובחת, ומאי שנא אנשים שהיא אכזרית?

ג-א כל היד המרבה לבדוק [באנשים — אם לא נטמאו בטומאת קרי. ובנשים — אם לא נטמאו בנידה או בזיבה].

הרי, אם ריבוי הבדיקות הוא בנשים⁽¹⁾ — משובחת היד הבודקת, שמונעת אותה מלטמא טהרות ומלהכשיל את בעלה.

יוסף [אבן העזר כג, ד] מהזוהר שחמור הוא מכל עבירות שבתורה, והכריע כן גם בשו"ע [אה"ע כג, א]. וראה בזוהר פרשת ויחי [רי"ט עב] שהמשחית את זרעו נטרד מהעולם הבא בעוון זה יותר מכל העבירות, ואין עוון שאין לו תשובה מלבד עוון זה, ובגללו אין רואה פני שכינה יותר מכל העוונות.

ובראשית חכמה [שער הקדושה יז, טו] ביאר, שאין כוונת הזוהר לומר שאין תשובה כלל לעוון הזה, לפי שאין לך דבר שאין עליו אפשרות של תשובה, וכמו שמוכח מדור המבול, שחטאם היה השחתת הזרע, כמבואר בהמשך הסוגיא, ובגמרא בסנהדרין [קח, ב] נאמר שהמתין להם הקב"ה ק"כ שנה שמא יחזרו בתשובה. אלא כוונת הזוהר היא, שתשובתו קשה. וראה שם שהאריך לבאר דרכי התשובה הנצרכים לתיקון חטא זה.

ובקריינא דאגרתא [יב"ג] כתב, שעיקר התיקון לחטא זה הוא בלימוד התורה, ובפרט יגיעת התורה בשעה שאין לו תענוג מלימודו, ולומד משום שכן צוה השי"ת. וראה עוד בבאיור הלכה [תקעא, ד"ה ת"ח] שהביא שת"ח אשר תורתו אומנותו לא יסגף עצמו אפילו על עוונות ידועים, כי התורה היא מקוה טהרה ונמשלה לאש, וכל אשר יבוא באש, וטהר.

1. אשה שיש לה וסת קבוע לראיותיה ואין דרכה לראות בזמנים אחרים, פסק השו"ע [יו"ד קצו, ט] שגם היא בכלל דין המשנה וראוי שתבדוק גם שלא בשעת הוסת. ויש להסתפק האם גם מעוברת ומינקת שכתבה הגמרא לעיל [ד, ב] שמסולקות הן מדמים, מחויבות בבדיקה, או מכיון שהוכיח הרע"א [קמא, נו] שטבע העיבור וההנקה חזק יותר מטבע הוסת ומסלק האשה לגמרי מדמים פטורות. ונראה להוכיח שפטורה מהרמב"ם [איסור"ב ח, יא] שבימי זיבה אין צריך לבדוק משום שמסולקת היא בהם, ועיין לקמן לט, א שטבע העיבור וההנקה חזק יותר מטבע הזיבה, ולכן בימי זיבה מטמאה למפרע מעת לעת אף על פי שמעוברת ומינקה אינם מטמאות למפרע. ואם כן אם בימי זיבה פטורה כ"ש שפטורות מעוברת ומינקה, ואולם בחוט השני [קצו, יד] הכריע שגם מעוברת ומינקת ראוי שיבדקו.

בעיקר דין המשנה ביארו בשבט הלוי ובחוט השני [קצו, ט] שאין כוונת המשנה לשבח אשה המרבה בבדיקות בכל שעה, שאדרבה בזה תקלקל עצמה, אלא משובחת היא המוסיפה מעט יותר מעיקר הדין.

2. חומרת עוון הוצאת זרע לבטלה הביא הבית

ומתרצת: **נשים** — **לאו בנות הרגשה נינהו!** שאין הבדיקה משפיעה⁽³⁾ על האשה לגרום להם מכשול עוון, ולכן הבודקת משובחת.

אבל **אנשים**, **דבני הרגשה נינהו**, שהבדיקה יכולה להביא אותם לידי השחתת זרע שהוא עוון חמור — **תיקצץ היד הבודקת!**

ומקשה הגמרא: **אי הכי**, שהחילוק ביניהם הוא מצב מכשול עוון. **מאי איריא** שאמרין: כל היד **המרבה** באנשים תקצץ! ? והרי **כי לא מרבה** בבדיקה **נמי** תקצץ! לפי שאפילו בדיקה מועטה יכולה לגרום לאנשים מכשול! ?

ומתרצת: **כי קתני** במתניתין "כל היד **המרבה**" — אבדיקות של **נשים** קתני! שבהן ריבוי הבדיקות משובח.

תנא: במה **דברים אמורים** שהיד המרבה לבדוק באנשים תקצץ — כשהיתה הבדיקה **לענין** אם ראה האיש הבדוק **שכבת זרע** שכיון שהאדם מרגיש ביציאת שכבת זרע — אין צורך לבדוק שמא יצאה ממנו, כל עוד שלא הרגיש.

אבל לענין זוב, שיוצא גם בלא הרגשה⁽⁴⁾, ואי אפשר לדעת אם יצא, אלא על ידי

שהחילוק בין אנשים לנשים הוא מחמת שאנשים אינם מטמאים בקרי היוצא בלא שהרגישו, כדלהלן מג, א, ולכן אין להם צורך בבדיקה, והבדוק בלא צורך תקצץ ידו. מה שאין כן נשים, שטמאות גם מדם שיצא בלא שהרגישו, נצרכות הם לבדיקה לידע טומאתן ולכן משובחות.

4. ביאור זה בהיתר בדיקה לזוב משום שנצרך לבדיקה לידע טהרתו, כתב הרד"ל. ומקורו מהרא"ש בפסקיו. ומצינו כעין זה בתוס' רי"ד ביבמות [יד, ב] שאין איסור בדבר זה במקום צורך. ובתוס' ביבמות [לד, ב] יש המתיר ביאה שלא כדרכה באקראי [פעם אחת], וכשאין כוונתו להשחית, וכן פסק הרמ"א [אהע"ז כה, ב].

ולכאורה, רק לביאור ר"ח שהבאנו בהערה הקודמת אפשר לבאר כן, אבל לפי שאר הראשונים, שלא ביארו ההיתר לנשים מחמת שנצרכות לבדיקה, לכאורה הם חולקים, וסוברים שגם במקום צורך אסור, וצ"ע כיצד יבארו את היתר הבדיקה לזוב.

תוס' הרא"ש [ד"ה "אי הכי"] כתב שזב לא בא לידי קרי, ולכן אין חשש בבדיקתו. והקשה

3. כביאור החילוק בין אנשים לנשים מצינו ג' דרכים בראשונים: א. **תוס' הרא"ש** [ד"ה "נשים"] ביאר בשם רש"י שהחילוק הוא במציאות, שאין בדיקה גורמת לאשה חימום והרגשה אלא לאיש. וכן היא דעת הרמב"ן.

ב. שיטת ר"ת [הביאורה הרמב"ן והרשב"א] ששונים אנשים מנשים בדין תורה "ונשים לאו בנות איסור הרגשה", וגם אם היתה בדיקה משפיעה על הנשים במציאות אינן מצוות על השחתת זרע. וביאורו של ר"ת הוא כשיטתו ביבמות [יב, ב ד"ה "שליש", הובאה בגליון התוס' בסוגייתנו ד"ה "נשים"] שאיסור השחתת זרע הוא חלק ממצוות פרו ורבו, ולכן נשים שאינן בכלל המצוה אינן גם בכלל האיסור. טעם נוסף להתיר לנשים השחתת זרע כתבו התוס' בסוגייתנו שמזדעזעות בפנים, ואין יוצא לחוץ.

הרמב"ן מקיים פירושו של רש"י בגמרא גם לשיטת ר"ת, שאף על פי שאין איסור לנשים הוצרכה הגמרא לחילוק שבמציאות, שאם לא כן, לא היתה המשנה משבחת את המרבה בבדיקות, שגם לר"ת שאין איסור בדבר, מכל מקום מגונה הוא.

ג. הר"ח [מובא בתוס' הרא"ש] מבאר

הכא נמי, הא דשנינו בברייתא שבודק במטלית, מדובר דוקא במטלית עבה שהיא דומה לצרור ולחרס.

ומבאר הגמרא: והיכא איתמר מימרא דאביי שמוטר לבדוק במטלית עבה?

אהא דתנן: כהן שהיה אוכל בתרומה, והרגיש שנזדעזעו איבריו, שנעקר זרע מגופו ועומד לצאת, ובשעה שיוצא הזרע מגופו הוא נטמא ואסור באכילת תרומה, ורצונו לסיים את אכילת התרומה לפני שהוא נטמא — הרי הוא אוהו באמתו, ומונע מהזרע לצאת מגופו, ובוטל, בינתיים, במהירות את התרומה! שכל עוד לא יצא הזרע עדיין הוא מותר באכילת התרומה.

ושואלת הגמרא: כיצד אומרת המשנה שיש לו תקנה בכך שהוא אוהו? באמתו?

והתניא: רבי אליעזר אומר: כל האוהו באמתו ומשתין — כאלו מביא מבול לעולם,

בדיקה — אף הוא, הזב שנטמא בזיבה, ובודק לראות אם נמשכת ראייתו כדי לדעת אם הוא מתחייב בקרבן — הרי הוא משובח⁽⁵⁾, כנשים המשובחות בריבוי בדיקותיהן!

ואפילו לענין שכבת זרע, יש אופן שהבדיקה מותרת: שאם בא לבדוק בצרור, שהוא דבר קשה, שאינו מביא לחימום, או בחרס — בודק!

ומקשה הגמרא: וכי במטלית לא בדקינן? שמשלשון התנא משמע שדווקא בצרור ובחרס מותר לבדוק ולא בדבר אחר.

והתניא: בודק עצמו במטלית, וככל דבר שרוצה לבדוק בו?

ומתרצת: כדאמר אביי [במקום אחר, שיבואר לקמן]. שבמטלית עבה⁽⁶⁾ אפשר לבדוק.

שאר המצוות.

6. לא נתבאר מהו השיעור להחשב "עבה", ובמשנה ברורה [סימן ג ס"ק טו] כתב שיש מפקפקין מחמת ספק זה להתיר למעשה על ידי מטלית.

7. הקשו התוס', אולי כוונת המשנה שאוהו מעטרה ולמעלה, שאין בכך איסור. ותירצו, אחר שנעקר הזרע אי אפשר לעוצרו במקום זה. עוד תירצו, שהאיסור הוא ההרהור הנגרם מהאחיזה, וכשאוחז בכח בא לידי הרהור גם מעטרה ולמעלה. ובתוס' בע"ז [כ, ב ד"ה "שלא ירהר"] מצינו שהרהור זה איסור דאורייתא הוא.

הרד"ל שמשנה מפורשת היא בברכות [כו, א] שזב יכול לראות קרי.

5. הרמב"ם השמיט בהלכותיו ההיתר לזב לבדוק. וכתב הערוך לנר שסובר הרמב"ם שהברייתא המובאת בסמוך שכתבה "לא יושיט ידו לטבורו", חולקת, ואוסרת. ונפקא מינה לדינא גם בזמן הזה שלא נוהגת טומאת זב, לענין ספיקו של הבית שמואל [אה"ע"ז כה, ב] האם אפשר להתיר הוצאת זרע כדי לדעת אם דם הנמצא בעד הוא מהאיש או מהאשה, ואם להלכה אסרו לזב לבדוק אפילו כשיש בבדיקתו צורך מצווה, הוא הדין כאן. ובאחייעזר [חלק ג כד, ד] דן בזה לענין הוצאת זרע לבדיקה רפואית הנצרכת לקיום מצוות פרו ורבו, כי כשם שאסור לצורך קיום מצוות בדיקה בזב, הוא הדין לצורך

ושואלת הגמרא: **ולא?** וכי אין מקום לחשוש להוספה בהשחתת זרע על ידי החימום בהשתא.

והתניא [בתוספתא פ"ב ז', על משנתנו]: **הא** [דהיינו האיש הבודק את עצמו באופן תדיר] **למה זה דומה** —

לנותן אצבע בעין, שכל זמן שאצבע בעין
— **עין מרמעת וחוזרת ומרמעת!**

וכמו כן באיש, שככל שהוא מוסיף ובודק כך הוא גורם להוצאת זרע נוספת!

ורבא מתרץ שיש לחלק, כי במשנתנו מדובר שהזדעזעו איבריו והרגיש שנעקר הזרע, כולו כאחד לצאת. ובמקרה שכזה — **כל אחזרומי, וחדר אחזרומי בשעתיה** — **לא שביח!** ואלו כוונת הברייתא שמדמה את הבודק למי שנותן אצבע בעין היא במקרה השונה מהמקרה שמדברת בו המשנה — שהוא ממשמש באבר בתדירות, וכגון

לפי שבכך הוא מוציא זרע לבטלה, וזה (8) היה חטא דור המבול?!

ולתרץ זאת **אמר אביי**: שההתר לאחוז באמתו ולבלוע את התרומה, הוא דוקא **במטלית עבה** שאינה מחממת, ואינה גורמת להשחתת זרע. [ולתירוץ זה נתכוונה הגמרא לעיל שאמרה 'כדאמר אביי במטלית עבה'].

רבא אמר: אפילו תימא שאירי שאחוז באמתו **במטלית רכה** — **כיון דעקר הזרע לצאת** — **עקר?**

ומקשה הגמרא: **ואביי**, מדוע אסר לאחוז את אמתו במטלית רכה? והרי כבר נעקר הזרע ממקומו עוד לפני הבדיקה?

ומתרצת: **חייש דילמא אתי לאוסופי** להוציא זרע על ידי החימום שבשעת האחיזה באמה.

ורבא, לא חייש דלמא אתי לאוסופי!

תורה, שנפטרו ממצוות פריה ורביה, אינם אסורים להשחית זרע.

אולם עדיין קשה קושית המשנה למלך, מדוע אלו שכבר הולידו בן ובת ונפטרו מהמצווה נענשו במבול, ואין לומר ששיעור זה לקיום מצוות פו"ר הוא רק בישראל, ובן נח מצווה לעולם, לפי **שרשי** בבראשית [ד, כד] כתב שנשי למלך פרו ממנו אחר שקיים פרו ורבו. והוכיח המשנה למלך מזה שגם בן נח נפטר בבן אחד ובת אחת. ועוד קשה, מדוע נענשו הנשים, שאינן מצוות על פרו ורבו.

ותירץ הערוך לנר, שלא כולם מתו במבול במעיונות רותחין, אלא רק אלו שהיה בידם גם עוון ביטול פרו ורבו. עוד תירץ, כיון שמטרת בריאת העולם היא "לא תהו בראה לשבת

8. כתב הערוך לנר, שודאי היו בידם עבירות נוספות, כגון גזל, כדכתיב "כי מלאה הארץ חמס", אלא שהעונש במים רותחים היה רק משום עבירה זו, כמבואר בגמרא בר"ה [יב, א] "ברותחין קלקלו בעבירה, וברותחין נדונו".

הקשה המשנה למלך [מלכים י', ז ד"ה "נחזור לענינו"] מדוע נענשו דור המבול על הוצאת זרע, והרי אינם בכלל ז' מצוות בני נח! **ובתוס'** בסנהדרין [נט, ב ד"ה "והא"] מצינו מפורש שאין איסור לבני נח להשחית זרע. ואפשר לתרץ על פי שיטת ר"ת, שאיסור השחתת זרע הוא חלק ממצוות פרו ורבו, ולכן, קודם מתן תורה שהיו מצווים בני נח על פרו ורבו, כמבואר בגמרא בסנהדרין [שם] היו מצווים גם על איסור השחתת זרע, ורק אחר מתן

שבדוק וחוזר ובודק, וככל שהוא ממשיך למשמש ממשיך הזרע לצאת לאיטו, וכנותן אצבע בעין שהדמעה יוצאת לאטה, עם כל משמוש של היד בעין.

גופא: רבי אליעזר אומר: כל האוחז באמה ומשתין⁽⁹⁾ — כאלו מביא מכול לעולם!

אמרו לו לרבי אליעזר: וחלא אם אינו אוחז הרי מי רגליו אינם הולכים למרחוק, ואז נצוצות של מי רגלים נתזין על רגליו, ונראה משום כך ככרות שפכה [שאינו מוליד] לפי שאינו מטיל מימיו למרחוק, ונמצא מוציא לעז על בניו שהן ממזרים?!

אמר להן רבי אליעזר: מוטב שיוציא לעז על בניו שהן ממזרים ואל יעשה עצמו רשע, [ואפילו] שעה אחת, לפני המקום!

תניא אידך: אמר להן רבי אליעזר לחכמים שיש עצה כיצד אפשר למנוע את התזת הניצוצות על רגליו גם מבלי שיאחז בידו באמתו — שיעמוד האדם במקום גבוה — וישתין ללמטה!⁽¹⁰⁾ או ישתין בעפר תיחוח, שנבלעות בו הניצוצות, שראוי לעשות השתדלות זאת, לטרוח ולהשתין דוקא במקומות אלו ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום.

ומבאר הגמרא: חי אמר להו רבי אליעזר

יצרה, הרי גם בלא ציווי מפורש ראוי להעניש המבטלים עיקר מטרת היצירה, ואיבדו בכך את זכות הקיום.

בשו"ת תורת חסד הוכיח שבני נח אסורים להשחית זרע, מער ואונן בני יהודה, שמתו מחמת שעברו על איסור זה. והוסיף, שהמשנה למלך שנתקשה מהו המקור לאיסור, הוא כפי שיטתו בפרשת דרכים [דרוש א], שזרעו של אברהם מאז שנימול אינם בכלל בני נח, ולכן אין ללמוד מער ואונן לפי שלשיטתו יש עליהם דין ישראל ואינם כשאר בני נח.

9. הרע"א [שו"ת עב] מקשה, כיצד חייבה הגמרא לעיל [טז ב] שיבדקו הנשים לאחר תשמיש, ולא חששה לכך שבבדיקתן נשחת הזרע. ותירץ, כיון שאינה מתכוונת להפסד ההריון, מותר לה לעשות כן, כמו בכל איסורי תורה ש"דבר שאין מתכוון, מותר". ובחזו"א [קד, ב] הקשה, שאם כן נתייר גם למח שנצרך לנקבו לאחוז באמה, שהרי אינו מתכוין להשחית זרע. וכן יש להקשות בגמרא לעיל, שאסרה לאחוז באמה להצלת תרומה. ותירץ

החזו"א, שהאיסור באיש הוא ההרהור הבא כתוצאה מהאחיזה, ובו הוא כן מכונן. ותירץ הרע"א הוא רק בנשים הבודקות לאחר תשמיש. בחידושי ר' ראובן [יבמות סימן יג] כתב, שלא יתכן כאן להתיר משום דבר שאין מתכוין, שאיסור ההשחית אינו פעולת ההוצאה, אלא התוצאה שנעשה בגופו מעשה זה, ודומה האיסור לאשה הנבעלת שחייבת על מעשה שעשו בה, גם כשאינה מתכוונת. ועיין בחזו"א [שם] שנסתפק בדין המוציא זרע לחבירו מיהו העובר על האיסור, המוציא או מי שהוציא ממנו. ולכאורה ספיקו תלוי במה שכתב ר' ראובן, שאם האיסור במעשה, עובר המוציא. ואם האיסור בתוצאה, מסתבר שחייב זה שיצא ממנו. וראה עוד בהערה 19 שהרחבנו בביאור הענין.

10. כשאין לו העצות המוזכרות בגמרא, כתב המשנה ברורה שיכול לסייע בביצים כמבואר בסוף העמוד, או על ידי מטלית עבה, והגמרא כתבה העצות שמחויב להתחיל בהם.

לחכמים ברישא? את האיסור, או את העצה?

אילימא קמייתא, שנאמר בה רק האיסור, אמר להו ברישא, אין זה יתכן! כי כיצד יתכן שכתר דאמר להו איסורא באופן מוחלט שבכל ענין אסור להחזיק בידו בשעה שמשתיין — הדר אמר להו תקנתא? שמשמע שרק נתן להם עצה כיצד אפשר להמנע מלאחוז אבל אם אין אפשרות לעשות כעצתו מותר לאחוז בידו.

ומכריעה הגמרא: אלא בהכרח, כי הא, העצה, אמר להו ברישא. ואמרו ליה חכמים: אם אין לו מקום גבוה ועפר תיחוח — מאי

יעשה?

אמר להו: מוטב שיוציא לעז על בניו, ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום!

ומבאר הגמרא: וכל כך למה? — מפני שמוציא שכבת זרע לבטלה!

דאמר רבי יוחנן: כל המוציא שכבת זרע לבטלה — חייב מיתה! שנאמר: "זירע בעיני ה' אשר עשה אונן"⁽¹¹⁾, וימת גם אותו.

רבי יצחק ורבי אמי אמרי: הרי הוא כאלו⁽¹²⁾ שופך דמים! שנאמר "הנחמים כאלים, תחת כל עין רענן, שוחטי הילדים

11. התוס' ר"ד [יבמות יב, ב] סובר שאין איסור השחתת זרע אלא כשכוונתו לקלקל הזרע ולבטל מפרו ורבו כמעשה אונן שלא רצה להכחיש יופיה, אבל כשמטרתו לתועלת מותר. ותמוה מכל המבואר בסוגייתנו שאסרו גם הנצרך לנקביו ולהצלת תרומה. וראה בחידושי ר' ראובן [יבמות יג] שביאר שיש ב' איסורים בהוצאת זרע: א. קלקול הזרע. ב. מעשה ההוצאה. ולפי זה אפשר לתרץ שדברי התוס' ר"ד הם רק במקום שאין איסור במעשה ההוצאה, כגון שעקירת הזרע שהיא עיקר מעשה ההוצאה נעשתה בדרך ביאה, ורק אחר כך, קודם שיצא הזרע מהאבר ולחוקן, שיחתו ארצה, וכן היה מעשה ער ואונן שבהם עסק התוס' ר"ד. מה שאין כן בסוגייתנו שמעשה ההוצאה גם הוא אסור אין להתיר גם במקום צורך. ועדיין צ"ע לשיטת הר"ח שהתירו בדיקת הזב כיון שיש צורך הרי שגם כשיש חשש איסור במעשה ההוצאה שרי.

התוס' הרא"ש [מג א] הקשה על הגמרא לעיל שאסרה לאחוז באמה לצורך הצלת תרומה, והרי חכמים הם שדימהו למביא מבול ואינו

מדין תורה, וכיצד תדחה מפני כך מצווה דאורייתא של הצלת תרומה. וקושינו תמוה שאף על פי שהמשל למביא מבול הוא מדברי חכמים, עיקר האיסור מבואר בסוגייתנו שהוא מדאורייתא כנלמד מער ואונן, וממצוות פרו ורבו, ומשום 'לא תנאף'. וי"ל שסבר התוס' הרא"ש שבמקום צורך כגון להצלת תרומה לא נאסר מדאורייתא, וגם במקום שישנו איסור במעשה ההוצאה רק רבנן הם שאסרו.

הפני יהושע [שו"ת אהע"ז מדן] כתב שכל הפסוקים שהביאה סוגייתנו כמקור לאיסור השחתת זרע הם אסמכתא בעלמא, ולדבריו מובנת קושית התוס' הרא"ש בפשטותה, שמדאורייתא אין איסור כלל. ובדרך נוספת י"ל שמדאורייתא אסור רק השחתת הזרע, אבל לאחוז באמה מחשש שמא יצא זרע רק רבנן הם שאסרו. וראה עוד בהגהות הגר"ש קלוגר, ובדרך אמונה [ז א ד"ה אוחז].

12. בשו"ת צפנת פענח [וורשא, קסד] ביאר שנאמר כאן איסור נוסף בהוצאת זרע שהוא מעין שופך דמים, מלבד איסור גילוי עריות

בנחלים, תחת סעיפי הסלעים" — אל תקרי "שוחטי הילדים" אלא "סוחטי הילדים"! דהיינו מוציאי זרע לבטלה. וקרא עליהם הכתוב כאלו שחטו הילדים.

רב אסי אמר: הרי הוא כאלו עובד עבודת כוכבים! (13) דכתיב הכא — "תחת כל עין רענן". וכתוב התם — "על ההרים הרמים ותחת כל עין רענן".

רב יהודה ושמואל הוו קיימי אאיגרא דבי כנישתא, על גג בית הכנסת דרשא [שם מקום], ויתיב [היה אותו בית הכנסת] בתוך תחום נהרדעא.

אמר ליה רב יהודה לשמואל: צריך אני להשתין, וכיצד אעשה זאת על גגו של בית הכנסת?

אמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא [כינוי לרב יהודה לפי שהיה שונן]: אחוז באמתך כדי שלא יפלו מי הרגלים תחתך על גג בית

הכנסת, והשתן לחוץ.

ומקשה הגמרא: היכי עביד רב יהודה הכי? והתניא: רבי אליעזר אומר "כל האוחז באמתו ומשתין כאלו מביא מבויל לעולם!"

ומתרצת: אמר אביי — עשאו להא דרב יהודה כבולשת⁽¹⁴⁾, שבמקום סכנה ופחד האדם עסוק בעשייתו מבלי לחשוב על ענינים אחרים, ולכן בהיות רב יהודה על הגג לא היה לו לחשוש שמא יבוא להרהור כשאחז באמתו, וכדמפרש —

דתנן: בולשת [חיל צבא הבא לחפש ולבזוז] שנכנס לעיר, הרי אם בשעת שלום נכנס — חביות היין שהיו פתוחות, אסורות מעתה בשתיה, שמא נסכום אנשי הצבא לעבודה זרה. אך החביות שהיו פתוחות נשארו מותרות. ואם נכנס החיל בשעת מלחמה — אלו ואלו מותרות, לפי שאין להם פנאי לנסך!

ברמב"ם בפי' המשניות [סנהדרין נד, א], שחכמים המשילו איסור הוצאת זרע לאיסורים חמורים כדי לאיים ולגלות חומרת האיסור אבל אינו ממש בכללם.

באחיזר [ג, כה, ז] כתב שההורג עובר בארבעים יום הראשונים הרי הוא רוצח גמור, ואפילו שבאותם הימים העובר הוא מים בעלמא. וראה בחידושי ר' ראובן [במות טו] שהוכיח שדין זה אינו קיים במשחית זרע, ואפילו לאחר שנקלט.

14. מהיתר הגמרא למפחד לאחוז באמה מוכח לכאורה כדברי החזו"א [קד, ב] שלא אסרו האחיזה אלא מחשש שיבוא להרהור, ולכן במקום פחד שאין חשש זה התיירו.

שעליו נענשו דור המבול. ולכאורה כוונתו כדרך שחידש ר' ראובן שיש איסור במעשה ההוצאה וזהו כעין גילוי עריות, וישנו עוד איסור בקלקול הזרע וזהו כעין שופך דמים.

13. בשו"ת פני יהושע [תשובה מד] דן במסוכן הנצרך להצלת נפשו להוציא זרע, האם יתחייב למסור נפשו מאחר שהחשיבתו הגמרא כג' עבירות חמורות שיהרג ואל יעבור.

ומשום איסור שפיכות דמים התיר הפנ"י, שאין הוא עדיף מעובר שמתר להורגו להצלת אמו, אולם נסתפק שמא יחויב משום שהמשלתו הגמרא לעובד עבודה זרה. והסיק שם שאין כוונת הגמרא לדמותו ממש לעבודה זרה ואין חייב למסור נפשו על זה. וכדבריו מבואר כבר

אם היה נשוי [שיש לו פת בסלון] מותר לאחוז.

ו. ואיבעית אימא: כי הא, באופן זה אורי ליה שמואל לרב יהודה שיעשה: דתני אבא בריה דרבי בנימין בר חייא — על אף שאסור לאחוז באמה, אבל מסייע בכצים מלמטה:

ז. ואיבעית אימא: כי הא, אורי ליה שמואל לרב יהודה: דאמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן — גבול יש לו לאיסור האחיזה: מעטרה ולמטה — מותר.

מעטרה ולמעלה [לכוון הגוף] — אסור. וכן יג-ב הורה לו שיאחז מעטרה ולמטה.

אמר רב: המקשה עצמו לדעת — יהא (16) בנידוי

ומקשה הגמרא: ולימא רב — אסור להקשות עצמו לדעת!?

ומתרצת: דלכך נקט רב האי לישנא, לומר לך שאיסורו חמור ביותר משום דקמגרי יצר הרע אנפשיה [ר"ן שבת פרק יד].

ורבי אמי אמר: המקשה עצמו לדעת —

אלמא, כיוון דבעיתי, שמפוחדים אנשי החיל מחמת המלחמה — לא אתי לנסוכי.

הכא נמי — כיון דבעיתי רב יהודה בעומדו על הגג — לא אתי להרהורי!

ומבאר הגמרא: והכא מאי "ביעתותא" איכא?

א. איבעית אימא — ביעתותא דליליא ודאיגרא [מהעמידה על שפת הגג בשעת לילה].

ב. ואיבעית אימא — ביעתותא דרביה [שרב יהודה היה תלמידו של שמואל].

ג. ואיבעית אימא — ביעתותא דשכינה [השורה בבית הכנסת, שעמד על גג].

ד. ואיבעית אימא — אימתא דמריה עליה [שהיה רב יהודה ירא שמים, והיה מותר לו לאחוז באמתו אפילו שלא על הגג].

דקרי שמואל עליה דרב יהודה: אין זה ילוד אשה! [שהוא כה ירא שמים].

ה. ואיבעית אימא, לכך היה מותר לרב יהודה לפי שנשוי היה, דאמר רב נחמן: (15)

15. נחלקו הפוסקים האם תרוצי הגמרא מודים זה לזה, וקיימים כולם להלכה, או שכל תירוצי חולק על משנהו. הרמב"ם [איסור"ב כא כג] הביא להלכה רק ההיתר לנשוי, וביאר הגר"א [אהע"ז כג יג] שסובר הרמב"ם שהתירוצים חלוקים ורק אחד קיים להלכה. הרא"ש והשו"ע [אור"ח ג יד-טו] סוברים שאין מחלוקת בין התירוצים, ופסקו להלכה את כולם.

16. תוס' [ד"ה "המקשה"] ביארו שחייבים לנדותו, אולם כל עוד לא נידהו אינו בנידוי כמתירים.

כתבו התוס' [ד"ה "כל היד"] שההיתרים המוזכרים בגמרא לנשוי ומעטרה ולמטה הם רק

במקום צורך גדול, ולא בסתם. וכדבריהם פסק השו"ע [אהע"ז כג, ד] והובא במשנה ברורה [ג כז].

נחלקו הפוסקים האם ההיתר לנשוי קיים במי שאשתו נדה או שנמצא רחוק מביתו, שהרי אין לו פת בסלון, ובמשנה ברורה [שם] הכריע כמתירים.